

3/7; Yehuda'nın Mektubu, 23; Vahiy, 8/7, 9/18, 11/5, 14/10, 19/20, 20/9-15, 21/8). Herkesin işinin ne çeşit olduğu ateşle keşfolunacak, onu ateş ispat edecektir. Ateş uhrevî konular için mecazi bir anlatım unsurudur (I. Korintoslular'a, 3/13, 15; I. Petrus, 1/7; Vahiy, 3/18).

İslâm dininde ateş kültüne delâlet edebilecek bir şey bulunmadığı gibi yüce Allah'tan başkasını tanı bilme, ona tapınma da yasaktır. Tevrat'ta anlatılan, Hz. Mûsâ'nın Sînâ dağındaki ve Horeb'deki bir çalı ortasında bulunan ateş alevinde Tanrı'yı görmesi olayı Kur'an-ı Kerim'de bulunmaktaysa da bu tecellideki ateşin rolü farklıdır: "O bir ateş görmüştü de ailesine, 'Durun, ben bir ateş gördüm, ya ondan size bir kor getirir, ya da ateşin yanında bir yol gösteren bulurum' demişti. Mûsâ ateşin yanına gelince, 'Ey Mûsâ!' diye seslenildi, ben şüphesiz senin rabbinim, ayağındakileri çıkar, çünkü sen kutsal bir vadi olan Tuvâ'dasın. Ben seni seçtim, artık vahyolunanları dinle" (Tâhâ 20/10-13). Görüldüğü gibi burada ateş vahye muhatap olmak için bir vesiledir. Bu durum diğer bir âyetinde daha belirgindir: "Mûsâ ailesine, 'Ben bir ateş gördüm; size oradan ya bir haber getireceğim, yahut ısınasınız diye tutuşmuş bir odun getireceğim' demişti. Oraya geldiğinde kendisine şöyle nida olunmuştu: 'Ateşin yanında olan ve çevresinde bulunanlar mübârek kılınmıştır' (en-Neml 27/7-8). Yine bir başka âyet aynı bilgi ile başlayıp şöyle devam etmektedir: "Oraya gelince, mübârek yerde vadinin sağ yanında ki ağaç tarafından, 'Ey Mûsâ! Şüphesiz ben âlemlerin rabbi olan Allah'ım' diye seslenildi" (el-Kasas 28/29-30).

Râgıb el-İsfahânî Kur'an-ı Kerim'de ateşin üç şekilde kullanıldığını belirtir (el-Müfredât, "nûr" md.). 1. Isı ve ışık kaynağı olan ve duyu ile algılanan tabii ateş (el-Bakara 2/17; el-Vâkıa 56/71-72). 2. Mutlak mânada hararet veya cehennem ateşi (el-Bakara 2/24; el-Hac 22/72). 3. Bozguncu siyasetten kinaye olarak kullanılan harp ateşi (el-Mâide 5/64).

Ateş ısıtma ve aydınlatmayı sağlayan ilâhî bir nimet, aynı zamanda Allah'ın fiil ve kudretini belgeleyen bir delildir (Yâsîn 36/80; el-Vâkıa 56/71-74). Onun yakıcılığı ilâhî kudretin mutlak kontrolü altındadır. Nitekim Allah'ın emriyle Hz. İbrâhim'i yakmamıştır (el-Enbiyâ 21/69; el-Ankebût 29/24). Şeytanın da içinden geldiği cin taifesi "çok kızgın, dumansız ateş"ten (nâr-ı semûm), diğer

bir ifadeyle "yalın bir alev"den (mâric-nâr) yaratılmıştır (el-Hicr 15/27; er-Rahmân 55/15).

Cehennemin en bâriz unsuru ateştir. Sadece "ateş" anlamına gelen nâr kelimesi Kur'an'da çok defa cehennem yerine kullanılmıştır. Ayrıca birçok âyetinde "nâr-ı cehennem" deyimini geçmekte ve nâr ile birlikte kullanılan bazı kelimelerle bu ateşin nitelikleri gösterilmektedir (bk. NÂR).

Hadislerde ateş (nâr) genellikle cehennemî ifade etmek üzere, bazan da azap anlamında kullanılmış ve nâr kelimesiyle "ashâbü'n-nâr, ehlü'n-nâr", "azâbü'n-nâr", "fitnetü'n-nâr" ve "ebvâbü'n-nâr" gibi deyimler oluşmuştur (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "nâr" md.).

Tasavvuf ve tarikatlarda ateşle ilgili uygulamalar ve anlatımlar bulunur. Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin "Aşk ateştir" sözü, ayrıca Rifâîler'in ateşi ağızlarına, ellerine almaları veya yanan fırının içine girmeleri gibi davranışları hatırlanmalıdır (ayrıca bk. CEHENNEM).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nûr" md.; *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi*, I, 43; Wensinck, *Mu'cem* "nâr" md.; Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara 1971, s. 25; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 1972, s. 327; Orhan Hançerlioğlu, *İslâm İnançları Sözlüğü*, İstanbul 1984, s. 52, 480, 503; J. G. Frazer, *Mythus of the Origin of Fire*, London 1930; Nermin Neftçi, *O Yakadan Bu Yakaya*, İstanbul 1957, s. 19-20 (Kerkük çevresinde ateş inancı); Calwer, *Bibel Lexikon*, Stuttgart 1959, s. 318-319; Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 1962; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1971, I, 7, 27-29, 54, 68, 85-88, 101-103; İsmet Zeki Eyüboğlu, *Anadolu İnançları*, İstanbul 1974, s. 73-78; Abdulkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul 1976, s. 11; A. Yaşar Ocak, *Bektaşî Menâkıb-nâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul 1983, s. 190-191; N. Poppe, "Zum Feuer Kultus bei den Mongolen", *AM*, II (1925), s. 130-145; "Âteş", *Yeni Muhitü'l-Maârif*, İstanbul 1328-30, I, 543-569; O. Hut, "Der Feuer Kult der Germanen", *Archiv für Religionswissenschaft*, sy. 36 (1939), s. 108-134; Hikmet Tanyu, "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV*, Ankara 1976, s. 283-304; Ömer Rıza Doğrul v.dğr., "Âteş", *İTA*, I, 614-633; C. M. Edsman, "Feuer", *RGK*, II, 927; E. Hertasch, "Feuerbestattung", *a.e.*, II, 930-931; "Agni", "Fire", *An Encyclopaedia of Religion* (ed. Verqilius Ferm), New Jersey 1959, s. 8, 220; E. M. Good, "Fire", *IDB*, II, 268-269; S. G. F. Brandon, "Fire-cult", *DCR*, s. 288; L. I. Rabinowitz, "Fire", *EJd*, VI, 1302-1303; A. E. Crawley, "Fire", "Fire-Gods", *ERE*, VI, 26-30; "Ateş", *ABr*, II, 500-501; M. Boyce, "Âtaş", *Elr*, III, 1-5; Muhammed Müctehid Şebusterî v.dğr., "Âteş", *DMBİ*, I, 90-95.

HİKMET TANYU

ATEŞ, Ahmet

(1913-1966)

Arap, Fars ve Türk
filolojileriyle meşgul olmuş
son devir mütehassıslarından.

Gaziantep'in Nizip kazasına bağlı Barak nahiyesinin Ağcaköy'ünde doğdu. Demiryolu müteahhitliği yapan ve aslen Konyalı olan babası Ateşzâde Mustafa Bey, işi icabı devamlı olarak bir yerde kalamamış, bu sebeple oğlunun çocukluk yılları çeşitli yerlerde geçmiştir. Ahmet Ateş ilkokulu Maraş'ta, ortaokulu Konya'da bitirdi, 1935'te İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'na girdi. Yüksek tahsilini Yüksek Öğretmen Okulu talebesi olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde yaptı. O zamanlar bu bölümde yardımcı ders olarak bulunan Arapça ve Farsça'yı da ayrı bir ilgi ile takip etti. Fakülteden mezun olunca o sırada Arap-Fars filolojisinde hocalık yapan Prof. Dr. Hellmut Ritter'in yanına asistan oldu (1939). "an-Nâbigat ad-Dubâyî" adlı çalışması ile 1943'te doçentliğe yükseldi. 1939'dan H. Ritter'in 1949'da Almanya'ya dönüşüne kadar, Arap ve Fars dil ve edebiyatlarının önce müstakil kürsü, daha sonra bir bölüm olarak gelişmesinde hocasının en yakın mesai arkadaşı oldu. Bu tarihten sonra da bölümün öğretim ve ilmi araştırmalarına en salâhiyetli şahsiyet olarak yön verdi. 1953'te profesör oldu; 1956'dan itibaren *Şarkiyat Mecmuası*'nı çıkardı. Çeşitli faaliyet ve neşriyatına rağmen 1938'den beri gayri resmî bir müessese halinde kalmış bulunan Şarkiyat Enstitüsü'nü hukukî hüviyetine kavuşturdu (1962). Fetih Derneği'ne bağlı olarak kurulan İstanbul Enstitüsü'nün müdürlüğünü yaptı (1954-1959). 1966 Eylülünde, mufassal bir İran tarihi yazdınlanması için Tahrân'da yapılan bir toplantıya katıldı; 20 Ekim 1966'da vefat etti.

Her zaman mütevazî ve müsamahakâr olan Ateş, gerek yerli gerekse yabancı dostlarıyla olan münasebetlerinde daima iyi insan numunesi olarak yaşamış, sevilmiş ve aranmıştır. İstikbal vaad eden gençlerle ve arkadaşlarıyla hususiyetle meşgul olurdu. Vazifesine düşkünlüğü ile etrafına örnek olmuş, vazifesini hiç aksatmamış, son günlerinde ders sırasında geçirdiği bazı ciddi sıkıntılar bile başladığı dersi bitirmesine engel olamamıştır.

Çeşitli ilmî müessese ve teşekküllerde ilmî ve idarî görevler almış olan Ateş'in hayatında, ehemmiyet sırasına göre, hocalığının ve Şarkiyat Enstitüsü müdürlüğünün hemen arkasından *İslâm Ansiklopedisi* murahhas müdürlüğü gelmektedir. Bunlardan başka kurucuları arasında bulunduğu Milletlerarası Şark Tedkikleri Cemiyeti'nin idare heyeti üyesi, Suriye'de Mecmau'l-lugati'l-Arabiye'nin (Arap Dil Akademisi) muhabir üyesi, Türk Dil Kurumu'nun ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün de üyesi idi.

Ahmet Ateş, Türkiye'de Arap ve Fars filolojileri saharlarındaki çalışmaların tarihî akışında, eskisinden çok farklı olarak açılan yeni bir devrin başında gelmiş ve bu yeni devri eskisine bağlamıştır. Medreselerin kapatılması, orta ve yüksek dereceli tahsil müesseselerinde Arapça ile Farsça'nın eski yaygın şekline vazgeçilerek bunlara sadece üniversitelerde, araştırma ve ihtisas sahası olarak yer verilmesi, işaret edilen devri hazırlayan başlıca sebeplerdendir. Bir taraftan eski devrin mensupları azalırken diğer taraftan yeni devrin önceleri yadırganan mensupları yetişmeye başlamıştır ki bunların ilk ve en büyük mümessili odur. Onun Edebiyat Fakültesi'nde tahsiline başladığı zaman devam ettiği Türkoloji kısmında, Türk edebiyatının İslâm medeniyeti çerçevesine giren devrelerini tedkik ve tedris eden derslerin yanında ve daha çok bunlara yardımcı diye konmuş Arapça ve Farsça dersleri de vardı. Onun Türk dili ve edebiyatı zümresindeki hocalarından M. Fud Köprülü, Ragıp Hulusi Özden, R. Rahmeti Arat, A. Nihat Tarlan, A. Caferoğlu gibi simalar dil ve edebiyat meselelerini modern usullerle ele alan âlimlerdi. Fakat asıl ilgi duyduğu sahada ona yön veren şahsiyet H. Ritter olmuştur. Bununla beraber o, eski devrin son mü-

messillerinin bazılarında da istifade etmiştir. Nitekim bu simalardan bilhassa Şerefettin Yaltkaya'yı saygıyla anar, kendisinin vazife anlayışına dair bazı müşahedelerini nakledirdi. Bu sebeple onun ilimde seçeresi Ş. Yaltkaya gibi şahsiyetlerle Doğulu âlimlere, H. Ritter'le Batı'nın en seçkin müsteşriklerine bağlanır.

Geniş bir kültüre sahip olan Ateş, aynı zamanda titiz bir araştırmacı ve velûd bir âlimdir. Bunda tecessüs ve merakının, çeşitli konulara dair eserler okumasının, değişik kütüphanelerde yazma eserler üzerindeki devamlı çalışmalarının olduğu kadar *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki faaliyetinin de tesiri olmalıdır. Bu hususiyeti ayrıca onun daima orijinal konular bulup işlemesini de temin etmiştir.

Eserleri. Ahmet Ateş yurt içinde ve dışında birçok kongre veya benzeri ilmî toplantılara, *Tercümânü'l-belâğa*, İbn Sînâ'nın *Risâletü'l-iksîr'i* ve *Hikmetü'l-mevî* risâlesi, *Şehnâme*'nin telif tarihi, Abdullah el-Ensârî'nin *Zemmü'l-ke-lâm*'i gibi mevzularda daima yeni ve orijinal araştırmalarla katılmıştır. Çoğu Arap, Fars ve Türk filolojileriyle ilgili telif, tercüme veya metin tesisi mahiyetindeki eserlerinin belli başlıları şunlardır: 1. *Sindbâd-nâme* (İstanbul 1948). Bu eserde Sindbâd hikâyelerinin, Karahanlılar Devleti'nin "sâhib-inşâ"sı olup VI. (XII.) yüzyıl ortalarında yaşamış Muhammed b. Ali ez-Zahîrî es-Semerkanî'nin kaleme aldığı nâdir Farsça bir metnini neşretmiş, Pehlevî'den yapılmış eski bir tercümeye dayanan bu rivayetin önemini belirtmek için de esere uzun bir giriş ilâve etmiştir (s. 1-104). Eserin ikinci kısmında Farsça rivayetin tenkitli metni (s. 1-345) ile birlikte avam Arapça'sıyla yazılmış, yine eski bir rivayet verilmiştir (s. 347-388). Gerek bu eser gerekse aşağıda bahsedilen *Tercümânü'l-belâğa* ofset suretiyle İran'da birçok defa basılmıştır. Hatta *Sindbâdnâme*'nin Arapça tercümesinde (*Sindbâd el-Hakîm*, trc. Emîn Abdülmecîd Bedevî, Kahire 1392/1972) Ahmet Ateş'in bu neşri esas alınmıştır. 2. *Kitâb Tarcumân al-balâğa* (İstanbul 1949). Muhammed b. Ömer er-Râdûyânî'nin eserinin bu neşrinin birinci bölümünde eserin tenkitli metni ve yazmasının faksimilesi, çeşitli indeksleri, ikinci bölümünde ise eser ve müellifine, neşre esas olan yazma ve bunun eski Farsça yazmalar arasındaki yerine dair bir kısım, ayrıca metinle ilgili açık-

lamalar verilmektedir. İran edebiyatının İslâmî devresinde edebî sanatlar hakkında yazılmış halen bilinen en eski ve çok mahdud sayıdaki Farsça edebî mensur eserlerden biri olan *Tercümânü'l-belâğa*, meşhur şair Ferrûhî'ye isnat edilmekte ve yalnız ismen bilinmekte idi. Ateş eserin bir nüshasını bularak (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 543) müellifi hakkında tekrarlanagelen rivayetin mahiyetini ve Râdûyânî'nin hüviyetini ayrı ayrı ele almış ve hicrî V. yüzyılın sonlarında veya sonraki yüzyılın başlarında telif edilebileceği neticesine vardığı *Tercümânü'l-belâğa*'yı tahlil ederek benzeri eserlerle ilgi ve münasebetleri üzerinde durmuştur. 3. *Vesiletü'n-necât* (*Mevlid*), (Ankara 1954). Süleyman Çelebi mevlidinin bu neşrinde Ateş, notlar ve açıklamalarının bir kısmını bu tarz eserlerin doğuş ve inkişafına, Süleyman Çelebi'ye ve eserine ayırmıştır (s. 1-88). Bu çalışma ile Türk edebiyatının bu şaheseri ilk defa ilmî bir araştırma mevzuu olmuş yine ilk defa eserin tenkitli metni neşredilmiştir (s. 91-147). Bu neşre en eski nüshalardan birinin faksimilesi de ilâve edilmiştir. 4. *Câmi' al-tavârih*, II. cilt, dördüncü cüz, *Sultan Mahmud ve Devrinin Tarihi* (Ankara 1957). II. cilt, beşinci cüz, *Selçuklular Tarihi* (Ankara 1960). Eser Reşidüddin Fazlul-lah'ın *Câmi' u't-tevârih*'inin zikredilen kısımlarının tenkitli neşridir. Bu neşir hakkında çıkan bir tenkide cevaben yazdığı makale Ateş'in metin tesisi mevzuunda en güzel yazılarından biridir ("Câmi' al-tavârih tenkidi münasebetiyle", *TTK Belleten*, XXV/97 [1961], s. 29-61; Farsça trc. "Der bâb-ı naqd-i Câmi' al-tevârih", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyât*, 1340 hş./1961, yıl 8, sayı 23, s. 1-36). 5. *Risâla fî mâhiyat al-ışık* (İstanbul 1959). İbn Sînâ'nın risâlelerinin tenkitli metnini ve Türkçe tercümesini ihtiva eder. 6. *Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selâm* (Ankara 1964). Eserin birinci kısmında ünlü Âzerî şair Muhammed Hüseyin Şehriyâr tanıtılır ve ikinci kısımda sanatkarın en çok tanınan eseri yer alır. 7. *İstanbul Kütüphanelerindeki Farsça Manzum Eserler Kataloğu* (İstanbul Üniversitesi ve Nuruosmaniye kütüphaneleri; İstanbul 1968). Vefatından sonra çıkan kitap halindeki bu son çalışmasının geniş çerçeveli bir tasavvurun ilk cildi olduğu anlaşılmaktadır. Bu eser benzeri çalışmaların en mükemmel örneklerinden biri olup Farsça yazmalar baki-

Ahmet
Ateş

mından ehemmiyeti bilinen adı geçen kütüphanelerdeki metinlere dayanan bir İran şiir tarihi mahiyetindedir.

Tercüme ettiği kitaplar arasında ise şunlar vardır: 1. *Fârâbî, İlimlerin sayı-mu* [*İhsâ' al-'ulûm*] (İstanbul 1955); 2. Râvendî, *Râhat-üs-südûr ve âyet-üs-sürûr* (I-II, Ankara 1957, 1960).

İstanbul ve bilhassa Anadolu'da Ankara, Konya, Bursa, Edirne, Manisa, Tire, Afyon, Çorum, Yozgat, Amasya, Samsun, Tokat, Kastamonu ve havalisi gibi yerlerdeki kütüphanelerde yaptığı araştırmaların neticeleri olarak yazdığı makalelerde, bu kütüphanelerde muhafaza edilen ve ilim âleminde tanınmayan birçok eserin yegâne nüshasını, bazılarının taşıdıkları hususiyetler bakımından ehemmiyetli nüshalarını devamlı surette tanıtmıştı (bu makaleler hakkında etraflı bilgi için bk. Nihad M. Çetin, "Ahmet Ateş", *Oriens*, XXI-XXII, 14-15; tanıtılan nüshalar hakkında bk. Yusuf Demirkol, bibliyografyada gösterilen eser; *İA*'da ve *İDMİ*'de çıkan maddeleri hakkında bk. Çetin, *ŞM*, VII, s. 9-22).

Ahmet Ateş'in bunlardan başka başta *İslâm Ansiklopedisi* olmak üzere *Türkiyat Mecmuası*, *Şarkiyat Mecmuası*, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, *TDAY-Belleten* ve *Tarih Dergisi*'nde birçok araştırma mahsulü makale ve kitap tanıtma yazısı yayımlanmıştır. Bunlar arasında özellikle "Metin Tenkidi Hakkında" (*TM*, 1942, VII-VIII, s. 253-267) adlı makalesi, Türkiye'de modern metotlarla metin neşri çalışmalarında bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Ateş'in kitap ve makalelerinin kronolojik bir listesi de yapılmıştır (bk. Çetin, *ŞM*, VII, s. 9-22).

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Demirkol, *İstanbul Kütüphanelerinde Prof. Ahmed Ateş'in Tavsif Ettiği Yazmaların İndeksi*, İstanbul 1969, İstanbul Şarkiyat Araştırma Merkezi Ktp., Tez nr. 136; Nihad M. Çetin, "La Vie et l'Œuvre d'Ahmed Ateş (1911-1966)", *REI*, XXXVI/1 (1968), s. 157-164; a.mlf., "Zindeğî vü Âşâr-ı Ahmed Ateş" (trc. İsmet Hekimî), *Râhnûmâ-yı Kitâb*, XIII/11-12, Tahran 1349 hş./1971, s. 737-747; a.mlf., "Ahmed Ateş", *Oriens*, XXI-XXIII, Leiden 1968-69, s. 622-630; a.mlf., "Ahmed Ateş, Hayatı ve Eserleri", *ŞM*, VII (1972), s. 1-24 ve burada gösterilen yerler; Hâdî Âlimzâde, "Âteş", *DMBİ*, I, 95-97.

NIHAD M. ÇETİN

ATEŞ, Osman Hulûsi

(bk. HULÛSÎ EFENDİ, Osman).

ÂTEŞ-İ RÛMÎ

(آتش رومی)

Eskiden

bir savaş silâhı olarak kullanılan
yanıcı, yakıcı ve patlayıcı bir madde.

Daha çok Bizanslılar'ca kullanıldığı için bu adla meşhur olmuştur. İlk önce Çinliler tarafından bulunduğu ve Çin'den yayıldığı hakkındaki kanaat ise daha yaygındır. Bizanslılar'ın ilâhî bir güç olarak kabul ettikleri, terkibi yüzyıllarca bir sır gibi saklanan bu ateşin esasının o çağlarda kullanılan güherçile olduğu, bunun kükürt ve zift maddeleriyle karışımına neft yağının eklenmesiyle de mâyi haline getirildiği daha sonra anlaşılmıştır. Su üzerinde dahi yanabilme özelliğinden dolayı "âteş-i bahrî" adıyla da anılmıştır. "Grejuva ateşi" de denilen bu ateşin birleşimine kömür tozu ilâve edilerek bu maddenin bir bakıma barutun basit bir şekli olduğu söylenebilir.

Âteş-i Rûmî'yi, Bizans imparatorlarından Konstantin Pogonatos'un hükümdarlığı zamanında Mısırlı veya Baalbekli Kallinikos adlı biri Bizans'a getirmiş (652) ve silâh olarak kullanılmasında öncü olmuştur. Mücidinin de yanlış olarak bu kişi olduğu zannedilmiştir. Halbuki ateşin IV. hatta II. yüzyıllarda varlığı biliniyordu. Rum ateşi Bizanslılar tarafından ilk defa, Halife Muâviye zamanında İstanbul'un fethi için gönderilen Süfyan b. Avf kumandasındaki İslâm ordularına (674), daha sonra da İstanbul'u kuşatan Ruslar'a ve yine müslüman kuvvetlerine karşı kullanılmış ve tesirli olmuştur. Bizanslılar'ın ilâhî bir sır gibi saklama gayretlerine rağmen Araplar tarafından Çinliler'den öğrenilen bu ateşin daha da geliştirilerek "neft-i kâzır" veya

"harrâka" adları altında Haçlı seferleri sırasında kullanıldığı görülmüştür. Bundan dolayı Avrupalılar bu silâha "Arap ateşi" adını vermişlerdir. Rum ateşinin kullanımı XIV. yüzyıldan sonra Anadolu'da da yayılmış, Timur İzmir Kalesi'ni bu ateş sayesinde alabilmiştir. Bizanslılar bu ateşi son olarak 1453'te Osmanlılar'ın İstanbul'u kuşatmaları sırasında kullanmışlardır.

Rum ateşinin fındık büyüklüğünden fıçı büyüklüğüne kadar birçok çeşidi vardı. Bunlar büyüklüğüne ve yerine göre ok ucuna bağlanarak veya mancınkla, topun icadından sonra ise toplanarak atılmıştır. Şişeler içinde hazırlananları ise günümüzdeki el bombaları gibi kullanılırdı. Surlara tırmananlara karşı büyük kaplarla burçlardan aşağı boşaltılan bu ateş Araplar'ın eline geçtikten sonra havai fişeklerle ve mancınklarla atılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra, Osmanlı Türkleri tarafından topun geliştirilmesiyle ikinci planda kalan âteş-i Rûmî Avrupa'da bir süre daha varlığını sürdürmüş, XIX. yüzyılda ise tamamen tarihe karışmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

C. Zeydân, *Târîhu't-temeddüni'l-İslâmî*, Kahire 1958, I, 200-201; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1981, s. 116, 146, 187, 258, 274; Pakalın, I, 107-109; C. Zenghelis, "Le feu grégeois et les armes à feu des Byzantins", *Byzantion*, VII, Bruxelles 1932, s. 265-286; *TA*, IV, 133; Efdalüddin, "Âteş-i Rûmî", *İTA*, I, 634-638.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ÂTEŞBÂZ-I VELÎ

(آتشبازی)

Yûsuf b. İzzeddin

(ö. 684/1285)

Mevlevîliğin ünlü simalarından.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Mevcut bilgiler, menkıbevi de olsa yaşadığı yıllar ve Mevlevî kültüründeki yeri hakkında fikir verecek durumdadır. Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled ile Horasan'dan geldiği veya kafileye Karahan'da katıldığı rivayet edilmektedir. Horasan'dan geldiği yolundaki görüş daha kuvvetlidir. Yûsuf b. İzzeddin'e "ateşle oynayan kişi" anlamına gelen Farsça âteşbâz unvanının verilmesi şu menkıbeye dayanır: Bir gün, mutfakta odun kalmadığını arzetmek üzere Mevlânâ'nın huzuruna girer. Mevlânâ'nın latife olarak,

Âteş-i Rûmî'nin atılışını gösteren bir resim
(C. Zenghelis, *Byzantion*, s. 280)

